

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента
Андрусяк Ганни Миколаївни
на дисертацію Одинець Ірини Валеріївни на тему
«Кримінально-правова протидія маніпулюванню (222¹, 222², 369³ КК
України)», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі права
за спеціальністю 081-Право

Актуальність теми дослідження, здійсненого І. В. Одинець, я підтримую, оскільки маніпулювання на організованих ринках капіталу, на оптових енергетичних ринках створює суттєві загрози для економіки України, дестабілізує та деформує фінансову систему, зумовлює фінансову кризу та інші фінансові ризики, а також маніпулювання у спорті вже давно стало світовою проблемою, а договірні змагання – протиправною традицією сучасного спорту. Жодна держава світу не застрахована від маніпулювань у вказаних вище сферах, що вимагає вжиття рішучих заходів на міжнародному, регіональному та національному рівнях.

Важливою та актуальною в роботі автора є те, що після введення в Україні воєнного стану вектор наукових досліджень змістився на дослідження кримінальних правопорушень, пов'язаних з війною, зокрема на злочини проти основ національної безпеки України, кримінальні правопорушення проти порядку проходження військової служби, проти миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку, проте не слід залишати поза увагою науковців інші склади кримінальних правопорушень, особливо якщо вони стосуються економіки. Адже після закінчення війни відбудова країни буде залежати власне від стану економіки держави, а економічна безпека – це частина національної безпеки, яка разом з іншими її видами покликана забезпечити правопорядок в усіх сферах суспільного життя.

Норми статей Кримінального кодексу України 222¹ «Маніпулювання на організованих ринках», 222² «Маніпулювання на енергетичному ринку», 369³ «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань». Відповідно, погоджуюсь з автором, що проблема кримінально-правової

оцінки діянь осіб за статтями дисертаційного дослідження потребує досконалого наукового вивчення.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони ґрунтуються на усталених та апробованих положеннях у кримінально-правовій науці. Отримані автором наукові результати та висновки дисертації характеризуються високим рівнем обґрунтованості і достовірності, що забезпечено використанням загальновідомих сучасних методів наукових досліджень. Так, у роботі використовувалися такі загальнонаукові методи, як *системний*, який дозволив виокремити підходи до визначення ступеня суспільної небезпеки, достатнього для криміналізації маніпулювання на організованих ринках, оптових енергетичних ринках та у спорті (підрозділи 1.2, 1.3), дослідити значення суспільно небезпечних наслідків як критерію криміналізації маніпулювання (підрозділ 1.4), виокремити та охарактеризувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки маніпулювання (статті 222¹, 222² та 369³ КК) (підрозділ 3.2); *структурно-функціональний*, який допоміг розкрити зміст поняття маніпулювання як суспільно небезпечного діяння у КК України (підрозділ 3.2); *формально-логічний*, що допоміг визначити ключові терміни дисертаційного дослідження (підрозділи 1.3, 3.2), виявити та дослідити об'єктивні та суб'єктивні ознаки маніпулювання на організованих ринках, оптових енергетичних ринках та в спорті (підрозділ 3.1), сформулювати висновки та пропозиції до розділів та загальні висновки дослідження). Зі спеціально-наукових методів використано *формально-юридичний*, що застосовувався для формулювання змісту об'єктивних та суб'єктивних ознак маніпулювання на організованих ринках, оптових енергетичних ринках та у спорті (підрозділ 3.2), а також для аналізу джерел регулятивного та кримінального законодавства України (підрозділи 1.3, 3.2), формулювання техніко-юридично коректних пропозицій змін до КК (підрозділи 1.3, 1.4, 3.2); *порівняльно-правовий*, виявлений у порівняльному аналізі норм КК України,

що передбачають кримінальну відповідальність за маніпулювання на організованих ринках, оптових енергетичних ринках та у спорті, та зарубіжного кримінального законодавства окремих країн (підрозділи 2.2, 2.3) тощо.

Всі питання, які розглядаються в дисертації, розкрито на досить високому методологічному рівні. Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні акти, Кримінальний кодекс України, а також вивчення зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за маніпулювання у сфері господарської діяльності та спорту було вивчено відповідні норми кримінальних кодексів таких зарубіжних держав, як США, Німеччина, Французька Республіка, Швейцарська Конфедерація, Королівство Іспанії, Італійська Республіка, Республіка Болгарія, Держава Ізраїль, Азербайджанська Республіка, Грузія, Киргизька Республіка, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Республіка Молдова, Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан.

Автором проаналізовано широкий спектр окресленої проблематики. На сьогодні в Україні кримінальні правопорушення, передбачені статтями 222¹, 222² та 369³ КК не є предметом належної уваги у правозастосовній сфері, оскільки в Україні жодна особа не була притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення цих правопорушень. Тому актуальність поглибленого аналізу кримінально-правової протидії маніпулюванню (статті 222¹, 222², 369³ КК) є очевидною.

Усі завдання, які поставлені здобувачем, сформовані цілком логічно та обґрунтовано.

Аналіз рецензованої дисертації дає змогу стверджувати, що в результаті проведеного дослідження автор досягнув визначеної мети й виконав поставлені завдання. Причому сформульовані висновки та пропозиції є аргументованими й оригінальними, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Структура дисертації відповідає поставленим завданням та складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг дисертації становить 229 сторінок, з них список використаних джерел на 31 сторінці (310 найменувань) і додаток на 1 сторінці.

У розділі 1 «Обрунтованість криміналізації маніпулювання на організованих ринках, оптових енергетичних ринках та у спорті» автором визначено такі безпосередні об'єкти кримінальних правопорушень, що досліджуються: правопорядок, установлений у суспільстві за допомогою регулятивного законодавства, необхідний для забезпечення безпеки організованих ринків капіталу у частині недопущення маніпулювань на них (ст. 222¹ КК України); необхідний для забезпечення енергетичної безпеки у частині недопущення маніпулювань на оптовому енергетичному ринку (ринку електричної енергії та ринку природного газу) (ст. 222² КК України), необхідний для забезпечення антикорупційної безпеки у сфері спорту у частині виконання заборони маніпулювати спортивним змаганням (ст. 369³ КК України).

Доведено, що іманентною властивістю правопорушень, пов'язаних з корупцією, є відсутність ознак корупції та порушення спеціальним суб'єктом заборон, обмежень та вимог, визначених регулятивним законодавством. Доведена думка автора щодо правопорушення, яке передбачене у ст. 369³ КК України, а саме, слід відносити до правопорушень, пов'язаних з корупцією, що вимагає коригування як регулятивного, так і кримінального законодавства України. Зокрема, запропоновано в примітках доповнити ч. 2 ст. 45 КК України вказівкою на ст. 369³. Погоджуюсь із цією думкою, оскільки необхідно законодавцю охопити злочини, які можуть бути корупційними чи пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень.

Підтримую авторську позицію, що у Законі України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» та в КК України невдало імплементовано положення Конвенції

Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями з огляду на зміщення акценту з маніпулювання на протиправний вплив, та надання першому з вказаних термінів значення підпорядкованого, тоді як у цій Конвенції термін «маніпулювання» є основним.

Виявлено вади формулювань диспозицій ч. 1 ст. 222¹ та ч. 1 ст. 222² КК України, в яких законодавець альтернативно з суспільно небезпечними наслідками передбачив причинно зумовлені з учиненням діянь отримання фізичною особою, яка вчинила умисні дії / умисні дії на енергетичному ринку, що мають ознаки маніпулювання на організованих ринках / на оптових енергетичних ринках, визначені законом / законодавством у сфері енергетики, прибутку у значних розмірах або уникнення такими особами збитків у значних розмірах. Доведено помилковість використання для цього терміна «призвело». Запропоновано зміни диспозиції ч. 1 ст. 222¹ та 222² КК України.

На мою думку, правильним є приділення уваги такому важливому аспекту дослідження як суспільно небезпечні наслідки кримінальних правопорушень, передбачених статтями 222¹ та 222² КК України. Санкції розглядуваних норм відображають суспільну небезпеку не стільки відповідних кримінальних протиправних діянь, скільки їхніх наслідків. Важливо криміналізувати маніпулювання на організованих ринках, оптових енергетичних ринках та в спорті.

У розділі 2 «Кримінальна відповідальність за маніпулювання на організованих ринках, оптових енергетичних ринках та у спорті» вдало охарактеризовано особливості кримінальної відповідальності за маніпулювання у сфері господарської діяльності та спорту за кримінальним законодавством зарубіжних держав. На прикладі антиманіпулятивного законодавства США та європейських країн запропоновано внести зміни у регулятивне законодавство України.

Правильним в роботі є аналіз кримінального законодавства окремих європейських країн та держав пострадянського простору, а також

ураховуючи традиції українського кримінального законодавства, зроблено висновок про належність маніпулювання на організованих ринках та оптових енергетичних ринках до кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Ураховуючи необхідність належної кримінально-правової охорони правопорядку у сфері спорту, а також відповідний підхід у кримінальних кодексах зарубіжних країн (КК Ізраїлю, Швеції, Болгарії, Іспанії тощо), запропоновано передбачити кримінальну відповідальність за маніпулювання ходом та результатом офіційного спортивного змагання. Водночас доведено доцільність криміналізації маніпулювання лише ходом та результатами офіційних, а не інших видів спортивних змагань, які можуть проводитися на терені України.

Погоджуюсь з автором щодо комплексного дослідження міжнародного законодавства по темі дисертації, оскільки інтеграція України в міжнародну спільноту неможлива без повного приведення національного законодавства у відповідність до загальновизнаних міжнародних стандартів, а також запозичення найбільш ефективних форм, методів, заходів і засобів, які апробовані світовою практикою.

У розділі 3 «Кримінально-правова характеристика маніпулювання у Кримінальному кодексі України» охарактеризовано маніпулювання як суспільно небезпечне діяння. Виокремлено родову ознаку маніпулювання, а саме протиправний вплив, який характеризується такими ознаками: 1) маніпулювання – це активна поведінка (дія); 2) корислива цілеспрямованість; 3) маніпулювання вчиняється у формах, визначених КК України та регулятивним законодавством України, у т. ч. міжнародними документами; 4) об'єктом маніпулювання є учасники організованих ринків / оптових енергетичних ринків, а не самі учасники; 5) маніпулювання може носити як прихований, так і відкритий характер. Виявлено такі недоліки формулювання способів маніпулювання у спорті у ст. 369³ КК України та запропоновано шляхи їх вирішення.

Наведено та охарактеризовано автором ознаки підкупу (ст. 369³ КК України), які відрізняють його від аналогічного поняття в інших статтях Особливої частини цього Кодексу: загальнокримінальний, а не корупційний характер; спосіб учинення маніпулювання, а не самостійне кримінальне правопорушення; активна поведінка суб'єкта (надання неправомірної вигоди); матеріальний характер неправомірної вигоди; суб'єкти – спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадові особи у сфері спорту.

Погоджуюсь із пропозицією автора відносити протиправне використання ексклюзивної спортивної інформації, яка стала відома особі у зв'язку з її службовим становищем, до способу маніпулювання у спорті, за що доцільно передбачити кримінальну відповідальність у ст. 369³ КК України, за умови, що це спрямовано на отримання такою особою неправомірної вигоди.

Констатовано, що домовленість є іманентною властивістю маніпулювання у спорті, що вчиняється задля отримання неправомірної вигоди чи ексклюзивної спортивної інформації. Водночас ця домовленість реалізується у формі підкупу та одержання неправомірної вигоди, а не вступу у змову, як це передбачено у ч. 1 ст. 369³ КК України. Запропоновано виключити вказаний спосіб протиправного впливу у спорті, а також передбачити кримінальну відповідальність за «повноцінний» підкуп, а саме за прийняття пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди, та, відповідно, за прийняття пропозиції, прийняття обіцянки та одержання такої вигоди відповідним спеціальним суб'єктом.

Маніпулювання у сфер господарської діяльності, характеризується в наявності мети омани контрагента на організованих ринках або на оптових енергетичних ринках. Однак з огляду на підпорядкований характер мети омани будь-який вид маніпулювання – це кримінальне правопорушення, що вчиняється за наявності корисливого мотиву.

Зроблено висновок, що у чинній редакції суб'єкт цього кримінального правопорушення – загальний. Зокрема, саме загальний суб'єкт може вчинити маніпулювання способом поширення через ЗМІ, у тому числі електронні ЗМІ, або будь-яким іншим способом інформації, що не відповідає дійсності.

Підтримую авторську позицію, що корупція у спорті є достатньо «прибутковим» явищем і підриває довіру до спорту, що може мати негативні наслідки для цілого виду спорту держави, що була задіяна у корупційному скандалі.

У висновках за результатами дослідження загалом сформульовано низку положень теоретико-методологічного характеру, а також пропозицій і рекомендацій, що мають вагоме значення для вдосконалення положень науки кримінального права, а також правозастосування.

Список використаних джерел містить 310 найменувань. Позитивним є те, що автором використані джерела в галузі кримінального права України та законодавства зарубіжних країн, господарського права. У додатку висвітлено список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації.

Привертає увагу стиль, яким написано роботу, а саме його логічність, послідовність та глибина аргументації думок. Всі положення дисертації сформульовані зрозумілою мовою та викладені без зайвих ускладнень. У підсумку автор зміг вірно побудувати увесь дослідницький процес і досягти поставленої мети.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає у тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням кримінально-правової протидії маніпулюванню (статті 222¹, 222² та 369³ КК). Дисертанткою запропоновано низку нових положень, висновків і пропозицій, які виносяться на захист. Наукову новизну, мають усі положення. Я хочу виділити найбільш важливі:

уперше:

1) розглянуто маніпулювання як суспільно небезпечне діяння, передбачене статтями 222¹, 222², 369³ КК, що, як кримінально-правове поняття, має специфічний зміст. Виокремлено ознаки кримінально-правового поняття «маніпулювання»: дія – протиправний вплив; активна поведінка; корислива спрямованість; вчиняється у формах, визначених КК України та регулятивним законодавством України, а також міжнародними документами; об'єктом є учасники організованих ринків/оптових енергетичних ринків; прихований чи відкритий характер;

2) здійснено розмежування між маніпулюванням (статті 222¹, 222², 369³ КК) та шахрайством (ст. 190 КК), де вдало зазначено: для шахрайства характерною є добровільна передача майна або права на майно від потерпілого до винуватого, а для маніпулювання – протиправний вплив на інших учасників організованого ринку, оптового енергетичного ринку або спортивних змагань, де винуватий отримує прибуток та досягає корисливої мети;

3) набуло подальшого розвитку положення Конвенції Ради Європи про маніпулювання результатами спортивних змагань. Запропоновано передбачити у ст. 8 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» заборону маніпулювати спортивним змаганням, а не протиправно впливати на нього; передбачити у ст. 369³ КК відповідальність за маніпулювання ходом та результатом офіційного спортивного змагання;

4) запропоновано відносити протиправне використання ексклюзивної спортивної інформації, яка стала відома особі у зв'язку з її службовим становищем, до способу маніпулювання у спорті, за що доцільно передбачити кримінальну відповідальність у ст. 369³ КК, за умови, що вказане діяння спрямовано на отримання особою неправомірної вигоди;

удосконалено:

5) вперше запропоновано у частині 2 примітки ст. 45 цього Кодексу додати вказівку на ст. 369³, а також закріпити у Законі України «Про

запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» дефініцію поняття «правопорушення у спорті, пов'язане з корупцією»;

б) доведено, що у диспозиції статті ст. 222¹ КК недоцільно передбачати спеціальні ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, надавши можливість правозастосовному органу у кожному конкретному випадку встановлювати їх наявність;

7) уперше запропоновано виключити вступ у змову з ч. 1 ст. 369³ КК, а також передбачити кримінальну відповідальність за «повноцінний» підкуп, а саме за прийняття пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди, та за прийняття пропозиції, прийняття обіцянки та одержання такої вигоди відповідним спеціальним суб'єктом;

набули подальшого розвитку:

8) автором вдало визначено такі безпосередні об'єкти кримінальних правопорушень, що досліджуються: правопорядок, установлений у суспільстві за допомогою регулятивного законодавства, необхідний для забезпечення безпеки організованих ринків капіталу у частині недопущення маніпулювань на них (ст. 222¹ КК); необхідний для забезпечення енергетичної безпеки у частині недопущення маніпулювань на оптовому енергетичному ринку (ринку електричної енергії та ринку природного газу) (ст. 222² КК), необхідний для забезпечення антикорупційної безпеки у сфері спорту у частині виконання заборони маніпулювати спортивним змаганням (ст. 369³ КК);

9) набула подальшого розвитку пропозиція щодо доцільності доповнення підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (п. 4 ч. 1 ст. 96³ КК) вказівкою на статті 222¹, 222², 369³ цього Кодексу шляхом аналізу кримінального законодавства зарубіжних держав, що передбачає кримінальну відповідальність юридичних осіб за вчинення аналогічних кримінальних правопорушень, а також шляхом конкретизації запропонованої зміни у спосіб доповнення конкретного пункту

частини першої статті 96³ КК, в якій передбачається підстава застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Отже, роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить вдосконалити відповідні статті КК України.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий. Порушень академічної доброчесності опонентом не виявлено.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Результати дисертації досить повно викладені у 7 наукових публікаціях, з яких 3 – наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 1 – стаття у зарубіжному виданні, 3 – тези доповіді на науково-практичній конференції.

За результатами розгляду роботи потрібно також звернути увагу здобувача на такі дискусійні положення:

1. Не можу оминати своєю увагою проблему сьогодення. На стор. 29, 41, 113 автор згадує про запровадження воєнного стану і поверхнево аналізує загрозу функціонування енергетичного ринку України. Цей ринок приймає катастрофічні виклики: ядерний тероризм із захопленням АЕС, численні пошкодження критичної інфраструктури – електричних і газових мереж, критичне зниження попиту на енергетичні продукти у зв'язку з виїздом населення і припиненням бізнесу, ще більш критичне зниження рівня оплат в енергетичній системі та багато інших прикладів, маніпулювання. Вважаю, що необхідно було виділити окремий пункт у розділі та запропонувати шляхи вирішення та уникнення від можливих впливів, катастроф, маніпулювань у сфері енергетики України, а також навести конкретні приклади руйнувань в енергетичній інфраструктурі, які відбулися протягом повномасштабного вторгнення РФ. Адже «важливість енергетичної безпеки для існування України як самостійної держави, а також ураховуючи

належність енергетики до однієї зі стратегічно важливих галузей економіки України» (стор. 12) є правильно підкресленою автором в роботі.

2. На стор. 122 автор зазначає: «об'єктивною ознакою маніпулювання, яка характеризує його як вплив, є зовнішнє вираження поведінки особи у формі дії». Маніпулювання – це виключно активна поведінка суб'єкта. Водночас, у Конвенції РЄ про маніпулювання спортивними змаганнями маніпулювання розкривається не лише через дію, а й через бездіяльність. На мою думку, варта уваги така форма суспільно небезпечного діяння як бездіяльність щодо результатів офіційних спортивних змагань, яка не конкретизується.

3. На стор. 124 читаємо: «Маніпулювання у сфері спорту фактично може здійснюватися двома способами: шляхом вживання спортсменами допінгу для зміни ходу і результату спортивного змагання, а також шляхом протиправного впливу, зокрема у спосіб підкупу спортсменів, інших учасників спортивних змагань з тієї самою метою. Маніпулювання шляхом вживання допінгу зустрічається більш часто порівняно з іншими названими видами маніпулювання.....Реагування на маніпулювання у спорті, пов'язане з вживанням спортсменами допінгу, є достатнім на рівні дисциплінарних санкцій. Кримінальна відповідальність у такому випадку – недоцільна». Вважаю думку автора недостатньо обгрунтованою тому, що маніпулювання шляхом розповсюдження та вживання допінгу учасників професійних спортивних змагань дуже поширене явище як на міжнародному, так і національному рівні, тому наукового обговорення потребує питання встановлення кримінальної відповідальності за такі дії. Запровадження найбільш суворого виду юридичної відповідальності здатне здійснити запобіжний вплив на спортсменів, їх лікарів, тренерів, а також зберегти репутацію країни від імені якої виступає спортсмен та забезпечити здоров'я спортсменів, особливо неповнолітніх від шкідливого впливу допінгових препаратів.

Однак зазначені зауваження мають дискусійний характер, відображають власну наукову позицію опонента і можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку праці здобувача.

Дисертація Одинець Ірини Валеріївни на тему «Кримінально-правова протидія маніпулюванню (222¹, 222², 369³ КК України)» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання – вдосконалення правил кваліфікації сукупності злочинів при вчиненні умисного вбивства. Представлена робота характеризується необхідними для такого дослідження компонентами: критичний аналіз попередніх дослідників проблеми кримінальної відповідальності за маніпулювання у сфері господарської діяльності та спорту; доведена актуальність дослідження кримінально-правової протидії маніпулюванню (222¹, 222², 369³ КК України). Дисертація містить наукові положення, висновки, які вперше пропонуються в юридичній науці, сформульовано ряд важливих наукових пропозицій та рекомендацій для правозастосовної діяльності.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Автор дисертації

Одинець Ірини Валеріївни заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент —
доцент кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету
імені Лесі Українки,
кандидат юридичних наук, доцент

 Г.М. Андрусяк

підпис
ЗАСВІДЧУЄ
Вчений секретар університету
« 21 » 06 2023 р.